

וכתב הש"ך (שם סק"ג וע"ש בסקכ"א) שלפי דעה זו, אם השאיר שורה ריוח בין הכתב לעדים — אין לפסול את השורה האחרונה, כי אין כאן חשש זיוף, שהרי העדים אינם מרחיקים יותר משורה אחת מהכתב, ואף אם יבוא להוסיף דברים בריוח — לא נלמוד מאותה תוספת כלום. ואולם הסמ"ע (שם סק"ב) כתב שלא חילקו חכמים בתקנתם, ולעולם השיטה האחרונה שבשטר אין למדים הימנה.

(וכן משמע מתוך דברי רבנו יונה, כמוש"כ ר' מאיר שמחה בחידושי. וכן נקט שם לעיקר למעשה. ובספר חדושים ובאורים (כא, סוף סק"א) תמה, הלא לשיטה זו אין כאן תקנה אלא הנהגה טובה, והיכן מצינו בש"ס שגזרו לפסול? ולכאורה נראה שכשאמרו 'אין למדין משיטה אחרונה' משמעות הדבר השורה האחרונה הכתובה.

אמנם בדברי הרמב"ן להלן (קסג:) מבואר שאם העדים השאירו שורה ריוח — למדים משורה אחרונה של שטר, וכמו שכתב הש"ך בשמו. וצ"ע בדברי הב"ח שכתב שלהרמב"ן אין למדים אף בכה"ג משום גזרה).

דף קסב

(ע"ב) 'איבעיא להו שיטה ומחצה מאי...' — יש מפרשים שהניח חלק עובי של שורה ומחצה. ויש מפרשים משך שורה ומחצה (ע' בפירוט בשאלות ותשובות לסיכום).

'היו ארבעה וחמשה עדים חתומין על השטר ונמצא אחד מהן קרוב או פסול, תתקיים עדות בשאר' — כבר דנו הראשונים מדוע לא נפסל השטר כדין כת עדים שנמצא אחד מעדיה קרוב או פסול, שנפסלה הכת כולה. ומובא בשם הגר"ח הלוי לפרש שבעדות בשטר אין דבר שיצרף את החותמים להחשב כת אחת, שהרי יכולים לחתום זה שלא בפני זה, ודומה לעדות שכל אחד מעיד בפני עצמו, שאין נפסלים כולם בגלל פסול האחד.

ועוד, הלא בעצם מצד דין 'עדות' אין עדותם כשרה בחתימותיהם על השטר, אם משום 'מפיהם' — ולא מפי כתבם, אם משום שלא נתקבלה עדות בבית דין עדיין. וכל הכשרו של שטר מבוסס על החזקה 'עדים החתומין על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד', והרי דין זה ד'כמי שנחקרה' אינו קיים אלא בעדים כשרים שהם מהוים את השטר, אבל העדים הפסולים הלא אינם עושים את השטר, ואין עליהם דין ד'נחקרה', ושוב אין כאן עדות אלא מפי כשרים. [ואפילו יביאו את השטר לבית דין, הרי זה כמעידים בב"ד נפרד. ועוד, הרי לא התכוונו להעיד בב"ד].

(ופרש שם דעת התוס' שהקשו. ע"ש. ויש להעיר שמדברי הראשונים ז"ל בסוגיא מבואר שאם ידענו שחותמי השטר נתכוונו להצטרף, נפסלו כולם על ידי הקרוב. ומשמע לכאורה דלא כהסברא האמורה).
פרטי הדינים בענין 'נמצא אחד מהן קרוב או פסול' בשטר — ע' בחו"מ מה"יב נא, ד.

— שטר שיש בו רווח הפוסל, אם פקח הוא, ימלאנו קודם שיבוא לבית דין בחתימות קרוביו (ראב"ד). ויש חולקים וסוברים שאם בא לידי המלוה או הלוקח לפני מילויו — פסול, כי בשעת מסירתו היה פסול, אלא אם כן נעשה הדבר בציווי המתחייב — הלווה או המוכר. (עפ"י רבנו יונה).

כתב הרא"ש: מילוי קרובים אינו מועיל אלא ביום הכתוב בשטר, אבל מילא לאחר זמן — הרי זה שטר מוקדם ופסול, שהרי בתאריך הכתוב בשטר לא היה לו תוקף, וכאלו נכתב כל השטר לאחר זמן. ואין לומר שבמילוי מתכשר השטר למפרע מאחר והסיר ממנו את אפשרות הזיוף, שאם כן כיצד אתה מוצא שטר שהורחקו עדי שפסול, והלא כשיבוא לבית דין יאמרו לו למלאותו ולהכשירו לשעבר.

בסוף דבריו נתן טעם לשיטה האומרת שאם הובא לב"ד קודם שמילאוהו שוב אין לו תקנה. ולפי דעה זו לכאורה בטלה הראיה הנ"ל ואפשר שכשר אפילו מולא לאחר זמן.

ואל תתמה, שהרי אויר סוכה פוסל בשלשה, סכך פסול פוסל בארבעה — בתוס' עמדו על הקשר בין הנידונים. ולולא דבריהם היה אפשר לומר שרצו להביא דוגמא שקיים עקרון זה בדין תורה, שחלל ריק גרוע ממלא-פסול, שלולא שיש כמותו בדאורייתא, לא יתקנו חכמים. לפי שכל תקנותם תקנו כעין דיני התורה (עפ"י קובץ שעורים. וע"ע במה שכתב בריש ביצה. וע' במובא לעיל קנא:).
 עוד על הקשר בין הנידונים — ע' צפנת פענח הל' סוכה ה, טז).

דף קסג

'שני שיטין וארבעה אוירין' — יש מפרשים טעם הדבר, לפי שכתב העדים גדול מעט מכתבת הסופר, כדלעיל, לכן שיערו שב' שיטין וד' אוירין של הסופר הוא שיעור כתיבת שתי שיטין ואויר באמצע של כל אדם (תורי"ד).

'אמרי, סהדי אטיוטא הוא דחתימי...' — כתב הש"ך (מו סקפ"ח): **'...ועוד קשה בעיני מאד לומר דעדים אטיוטא הוא דחתימי לפירוש הרמב"ם וסייעתו שפרש שריטות — לאיזה צורך חתמו, ומה עדות הם מעידים על השריטות, וכי היאך יעלה על הדעת לומר שעדים כתבו עדותם על שריטות שאין בו דבר ממש, מה שייד עדות או חתימה על זה, וא"כ לא היה להם לחתום כלל? וגם לפי מה שכתבנו לעיל (ס"ק פה) דהעיקר דטיוטא פירושו מלא דיו. ופירושב"ם שמעידים שלא יחשדו לבעל השטר, וקשה לי, מנ"ל שמעידים שלא יחשדו, דלמא אדרבא מעידים להפך? וגם מאי פריך בין עדים לשטר נמי מטייט ליה, ולמה ליה לשנויי דאמרי סהדי אטיוטא חתמי שלא יחשדו בעל השטר, הא פשיטא דטיוטא בין שטר לעדים פסול, דאל"כ כל שטר שכתוב בו תנאי או דבר של חובה בסוף השטר קודם חתימת העדים יטייטנו בדיו?'**

לכך פרש הש"ך (בדעת הרי"ף והרא"ש) **'עדים אטיוטא חתמי'** — כיון שחתומים לאחר הטיוט יש לומר שחתמו עדותם גם על דבר חובה שהיה כתוב לפנייהם. והקשו: **'בין עדים לאשרתא נמי אמרי בי דינא אטיוטא הוא דחתימי'** — שמא כתבו איזה דבר חובה וחתמו עליו? ומתריץ: **'ב"ד אטיוטא לא חתימי'** כלומר, הרי אינם חותמים מיד אחר הטיוטא, אלא מזכירים את קיום השטר ועל הקיום הם חתומים, ולא על הטיוטא הקודמת לקיום.

אך כל זה רק אם נפרש 'טיוטא' — שמלאו בדיו, שאפשר שהיה כתוב שם קודם ועתה אינו ניכר, אבל לפירוש התוס' רמב"ן ור"ן ועוד ראשונים, שאינו אלא נקודות וקוים בענין שניכר אם נכתב שם דבר — אין שייד לפרש כן.

ולפי פירוש זה, הוסיף הש"ך, זה שפסלו בשתי שיטין ריוח בין הכתב לעדים — דוקא אם השאיר מקום פנוי, או מילאו בדיו — שחוששים שמחק דברים, אבל אם שרט וסימן שם סימונים וכדומה, שניכר שלא היה כתוב שם דברים אחרים — כשר, וכדין מילאו בחתימות קרובים, או שחזר שם על ענינו של שטר.